

SZAKOLCZAY LAJOS

*Hazajöttem meghalni**Hervay Gizella kiadatlan verseiről*

emcsak az egyén, de a közösség – azon belül az irodalmi köztudat – emlékezete is feledékeny. Ki emlékszik ma már – a szégyen az én arcomat is pírba borítja – Hervay Gizellára (1934–1982), az érzékeny, a női lélek titkait és saját sanyarú sorsát *férfimód-férfierővel* kibeszélő költőre? Aki önmagát is csaknem az örület küszöbére hajszolva kiáltotta világgá (beszédes című kötetével szólván), hogy a *Lódenkabát Keleteurópa szegén* (1983) úzótséget, hajszoltságot testesít meg. Az árva, magára hagyott lírikusnak főképp a történelem szelétől-viharától folyamatossá váló *himbálását*, amely nem csupán a közép-európai sors szimbóluma lett, hanem a már-már egyetemes bizonytalanság érzetét is.

Hervayt a rázuhanó – megemészthetetlen! – halálok kergették abba a stádiumba (nevezhetjük depressziónak, kedélyvesztettségnek, az elme megbicsaklásait már alig kordába tartó „bódulatnak”), ahonnan – hogy ne szorítsa állandóan a torkát az irdatlan fájdalom – csak öngyilkosságával tudott szabadulni. Ismerősei-barátai közül először a *Kalevala*-fordító Nagy Kálmán halt meg, rá pár évre volt első férje, Szilágyi Domokos vetett önkezelést véget életének, közös gyermeküket, Kobakot (a gyermeket őrző baráttal, az irodalomtörténész Dankanits Ádámmal) a bukaresti földrengés sújtotta agyon, s kis idő múlva a festőművész-tanár, Nagy Pál, nemzedékek nevelője szenvedett halálos autóbalesetet feleségével és Dankanits özvegyével, a grafikus D. Varga Katalinnal, akit a fátum (mert korábban nem tartózkodott otthon) most megtalált.

Ez alól a *begy* alól nem lehetett szabadulni. Igaz, a Makói születésű költő 1976-ban Romániából hazatelepült, ám szíve nyugalalmát itt sem tudta visszanyerni. Azt gondolta – szomorúan írom ide a jelzőt – naivul, hogy a magyar honát leli a hazában. Nem lesz többé kivetett, ágról szakadt jószág, akit a szél megpörget, ide-oda sodor. Akit – lehetséges-e ilyen helyzet másutt? – úgyszólván nem átkoznak ki a magyarságáért, s büszke lehet arra (nem Romániában vagyunk, hanem Magyarországon!), hogy magyarnak született.

Egyedüllétében gyakran kopogtatott be egyikünkhöz-másikunkhoz – volt barát, akinél napokat töltött –, a hiányzó boldogságot, az otthon légkörét így akarta pótolni. Mi meg – ki jobban, ki kevésbé – menekültünk előle. Minket is sújtott az, ami őt elkedvetlenítette. Ráadásul szegények voltunk, sírtak a gyerekek, nem volt pénz, nem volt lakás. Gizike ezt nem érzékelte, őt – ettől volt igazán költő, a bánnyász-anyában is Mária fájdalmát síró *látnok* –, saját letehetetlen sorsa foglalkoztatta. Az örülésig. Nem volt olyan levegő, amibe harapva rögtön ne a szabadsághiányt érezte volna. Az lehet, hogy Romániában a legszentebb kincset ellopták

tőle, de itthon, hazájában mért vigadoz, és miért ül tort – örömeiben – az elrablottak fölött a tolvaj?

Mindent meg akart érteni – a gyermek kíváncsisága az övéhez képest semmi volt –, ez lett a veszte. A nyitott világból bevonult egy *zárt világba*, ahol tisztábbnál tisztábbra moshatta képzeletét. Ahol a kinti világ törvényei azért nem fájtak olyannyira – látszólagos volt csak menekülése, a Lipótmezőn is saját gondolatvilágának a rabja maradt –, mert a gyógyító csend nem csupán a falakat ülte meg, hanem a saját monomániájuknak szabadon élő lelkeket is. Mikor – reménytelibb pillanataiban – életre kelt, a nőiségét ápolta. Tükör nélkül is tudta, hogy a bábmész férfiszemeket – és az irigykedő nőket – mivel lehet megbolondítani. Fekete haját koromfeketére festette, s melleit kiemelő, testére tapadó meggypiros pulóverében úgy nézett ki, mint egy dizőz. Így várta érkezésünket akkor is, amikor Szepesi Attila barátommal egyszer a Pszichiátriai Intézetben meglátogattuk. Mikor megpillantottuk könyékig befáslizott karját, rögtön elébe ment a kérdésnek. Ne gondoljuk, hogy fölívta az ereit, két héten keresztül éjjel-nappal varrottasokat készített – pénze nem lévén ezzel akarta háláját kifejezni az orvosoknak –, s oly erős inhüvelygyulladást kapott, hogy szinte még fogni se tud. Vidám volt, s ugyanakkor erősnek látszott, aki tudja, hogy szállása csupán átmeneti, hiszen a *kinti* rabság bármennyire is nyomasztó, elviselhetőbb a *benti* szabadságnál.

Hogy fájdalmát lebírja – s ezzel akarva-akaratlan új fájdalmat teremtve magának –, a kórházban is a vershez menekült. Elméje, az állandóan őrlő malom, szinte egy perc nyugalmat sem engedett számára. Ebből a tevékeny önterápiából kötetnyi verse született. A hetvenes évek közepén-végén ajándékozott meg azzal a kézírásos – részben sima, részben franciakockás papírból álló – „füzettel”, amely a „lódenkabát-sorsnál” is rémisztőbb költeményeket tartalmazza. Emlékeztem szerint, melyet a gépelt másolatokon olvasható följegyzés tanúsít, akkoriban az *Alföldnek* és a *Tiszatáj*nak is küldtem ezekből a léten kívüli, vagyis halál-darabokból. Nem közölték őket. A sokáig nálam szunnyadó verseket – a megannyi költözés során el is feledkeztem róluk – az összegyűjtött verseket egybefogó *Az idő körei* (1999) című kötet sem tartalmazza.

A golyóstollal írt, 1–125-ig számozott és jó pár számozatlan A/4-es lap (egy részük félbe van hajtva) lehet, hogy nem rejt magában új Hervay-arcképet, ám teljesebbé teszi a költő szenvedésélményét. Maga is megfeszített Krisztusként éli sorsát, ugyanakkor siratóiban és keserveseiben (ez első ciklusának címe) szinte az egész világot (szerelmét, fiát, lányát, a bicegő szabadságot) föl akarja támasztani. Miként a paksaméta első – cím nélküli – verse mondja: „tisztá lappal / tiszta tollal / kék nappal / fehér holddal // fehér csonttal / kék szemekkel / tisztavízű szerelemmel // fiam lányom / feltámasztom / feltámasztom / feltámasztom!”

Ha hiábavalósága – a tudat, hogy a társadalomnak nincs rá szüksége – kint, a normális életben fölöttébb foglalkoztatta, hogyne gyötörte volna a szellősnek tetsző, de mindennél zártabb falak közt. Második cím nélküli verse – szintén a siratók és keservések ciklusból – már a kezdősorokban a költő véghetlen csalódásáról árulkodik. „Nem házat / hazát építeni jöttem / nem ellopni / hozni akartam

a reményt / jöttem galambbal / olajággal / szembejött velem / tengernyi szemét...” Többször *halott* fiához imádkozik, hogy anyját ne vesse meg – ne is szánja, ne is sirassa –, hiszen ő, az élő, „rabságával” meg akarja váltani, ki akarja (honnan is, a nem-létből?) menekíteni.

A vers, mert a költő lélekállapota kések közt kalitkában vergődő madár – a betegségen inneni és túli „betegség” mindenképp meghatározó –, túlon túl véres, s ha logikát keresünk benne, az a *meghalás*, illetve meghalni vágyás. „Szült macska-asszony / hazátlan halál / halál szült halált / megöltél anyám!” Olyan kilengések – föltétlen betegségre utaló jelek, a trágárságig lemeztelenítő mozzanatok – nincsenek benne, mint József Attila pszichoanalitikus naplójában, ám a logikátlan logika nem egyszer önmaga körül köröz. Vagyis a nem egyszer túlon túl nagy gondolatváltások – asszociáció szülte asszociációk – inkább rontanak, mint javítanak a „költéményszerűségen”.

Ám a lírikus boszorkányos – az egyént és a társadalmat egyként érintő – *bűbájolása* akkor is magával ragad, ha a vers nem teljesen érett. Ebben az állapotban Hervay – többször felemlíti – fokozottabban érzi bűnösségét (talán azért, hogy az őt szorító társadalmi kalodának fölmentést találjon?), és kéri, a bírót meg nem nevezvén, a fölötte való ítélkezést. Viszont boszorkányos hite mindig és mindenkor odalöki arra a helyre, ahonnan szembe tud nézni – akar is – a legnagyobb bűnnel éppúgy, mint a vakító fényességgel. A 32. számozott lapon írott „nem-versnek” épp ez a balladai homály adja a savát-borsát (nem szólván a sejtetett társadalombírálatról). „sáros (?) lett a szegfű / elgurult az alma / harminckilenc boszorkány / seprűn lovagolva // púposhátú / paloták / hátrálatok / mint a rák // kezét a kézbe / állok elébe / holddal / holnappal / hajnallal / szembenézve.”

Hervay kézzel írott „füzetéből pár verset (*Viszorító; itt van hát ez is...; Keserves*) már közzétettem az *Agriában* (2008. 1. sz.). Visszhangtalan maradt. Remélhetően a mostani közlés nem talál süket fülekre.

Balogh László műve